

Feljegyzések Lin-csiről

Közreadja Sári László

A szerző előbeszéde

Tiszteletteljes hódolat az olvasónak, aki kezében tartja feljegyzéseimet, melyeket mesterem, Lin-csi apát tanításáról készítettem egykor.

Én, Su-la-ce szerzetes felidéztem már nektek az apát reggeli beszélgetéseit, melyeknek Huo-to folyó parti kolostorában voltam figyelmes résztvevője; elmeséltem nektek ifjúkori vándorlásainak eseményeit; most pedig kisebb feljegyzéseimet nyújtom át Lin-csi bölcséleti felismeréseiről és következtetéseiről, melyek tanítása alapjait képezik.

Réges régi feljegyzések ezek, melyek a novíciusi éveimet közvetlenül követő időkben készültek, és amelyeket sohasem volt szándékom elétek tárni. Minden írásjegyet a magam okulására rajzoltam meg ecsetemmel, és nem törekedtem sem pontos, sem irodalmi fogalmazásra. Ezt akkor sem tettem volna, ha egyenesen nektek szánom a *Feljegyzéseket*. Nem kedvelem az irodalmi nyelv cifraságait, és nem kedvellek benneteket sem. Ráadásul az udvariasság sem kenyerem. Nem lett volna hát miért törnöm magam.

Éppen ezért könnyen megtörténhet, hogy nem mindig értitek jól a Feljegyzések szavait. A nekem már ismerős Lin-csi-gondolatok nektek talán olykor homályosak, kibontatlanok. De ne aggódjatok! Éppen Lin-csitol tudhatjátok, hogy a nyelvi öltözet *mindig* csak rongyos-foltos ruhája a szellem alkotta műnek. Hogy pontosabban értsétek mesterem és szerény tanítványa mondatait, itt-ott majd használnotok kell a fejeteket. Nem árt meg, ne féljete! És megéri. Egy kis munkáért cserébe azonnal felemelő élményeket kaptok. Lin-csi sohasem szűkmarkú, szellemi kincseiből bőven oszt mindenkinék: akár érdemes rá, akár érdemtelen.

Ne fékezétek hát magatokat! Ahogy mi, szerzetesek sem csillapítottuk szomjunkt, amikor mesterünk szavait ittuk egykor, híres-neves kolostorában, odafent északon, a Huo-to folyó partján.

1.

– Hívek! Mindent, amit tudásnak vélték elmétek sötét zugaiban, gereblyézzétek össze, s dobjátok a legbűzlőbb trágyadombra.

Iszkoljon belőletek a tudás, mely hamis kép, bárgyú képzelgés, melyet a gonosz lopott belétek, hogy elcsalja földi és égi üdvösségetek. Az elme a Poklok Sötét Hatalmasságainak szolgálja. Takarítsátok hát ki a szellem szobáit, száműzzétek az ész klapanciáit!

Ám mindörökké áldjátok meztelen szívetek... és visszakapjátok az életet.

Így szólt egykor Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, följegyeztem ezt. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Kommentár: „Áldjátok meztelen szívetek!” A szív józanabb talán, mint az elme? Járatos túlvilági tájakra? Nincs tudásunk erről. Elme teremtette világ, elme teremtette szereplőkkel. Ebben élünk. Kérem vissza az életet. Hová forduljak? Kit szólítsak?

Az ész klapanciái hamisan zengenek, dilettáns művek. A meztelen szív jobb költő nekem. Ez az én következtetésem.

2.

Lin-csi apát mérges szidalmait hallván – melyekkel a gonosz hatalmak teremtette elmét ostromozta –, a szerzetesek egy nap suttogni kezdtek, hogy a Mester öntelt, fölényes. – Mit képzél magáról?! – kérdezték egymástól.

– Nem képzél semmit! – szólt rájuk szigorúan Jang-san, egy idősebb szerzetes.

*– Hegyek és völgyek,
mérhetetlenek.
De nem szeretted őket.
Magadat lesed,
ki közöttük lépked,
szabadon járhat, kelhet –*

tette még hozzá gúnyosan, majd sarkon fordult, és otthagya őket.

Ez történt egyszer Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, följegyeztem a történeteket. Aztán cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Kommentár: „Hegyek és völgyek, mérhetetlenek.” Akár mesterem tündöklő szelleme. Jó sütkérezni a fényében, ahogy a mérhetetlen tájban szabadon járni, kelni.

Hogyan lehetne e tájban fölényes a hegy? A nagyság a természete. Hogyan lehetne öntelt a Mester? A nagyság a természete. Csak a kis ember lehet öntelt. Magára figyel, csak magát lesi a mérhetetlen tájban. Ő a legfontosabb szereplője. És csak magát szereti.

Mesterem azonban még a szalmakutyákkal is törődik, bár nem igazán kedveli őket. Én sem.

– Kár, hogy nem segíthetünk rajtuk. A szalmakutyák hülyék maradnak, amíg csak világ a világ – sóhajtott egyszer fájdalmasan.

Szép lenne mindig együttérzéssel tekinteni gyengébb társainkra. Még ha önteltek, kellemetlenek is. Ez az én következtetésem. Lin-csit nem kérdezem, nehogy fejemhez vágja elmékedő zsámolyát.

3.

– *Vannak, ugye, az okos okosok és az okos ostobák. Mind azt hiszik, hogy értük van az egész világ. Egy úton járnak és a céljuk is egy. Az anyagban találni meg a végső válaszokat. Az életen kívül keresik az életet. Ám ott csak a halált találják. Ezért szoronganak. S hogy ne uralkodjon el rajtuk a rettenet, ők akarnak úrrá lenni mindenek felett. De nem lehet. Az anyag – bár engedelmes, de – véges. S a végeesség nem ad választ semmire. Majd, ha átfűrjék magukat a sötét anyagon, Odaát ismét megtalálják a végtelent, fellelik az életet. S a szűk végeességben többé nem szorongatja őket a félelem.*

Ám addig még tízezerszer milliárd év múlik el, s a bolygón már nem lesznek ilyen otrombák a lények.

Így szólt egyszer Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, följegyeztem ezt.

Aztán cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Kommentár: „Ha átfűrjék magukat a sötét anyagon, Odaát ismét megtalálják a végtelent, fellelik az életet.” Odaát? Hol van az? A mesék Boldogságországa az Odaát?

– Az Odaát is itt van. Csak emberi szemmel *semmi* nem látszik belőle – mondta egyszer Lin-csi apát. Én elhiszem. Az emberi szem az anyagra figyel, az elme a részeit fürkészi. Sem a látás, sem az értelem nem terjed tovább. Rejtve marad az ember előtt a másik világ. Talán épp Boldogságország. Túl az anyagon, az Északi Szél túlsó oldalán.

4.

– *Mester! Évek óta hallgatjuk tanításodat az elme hamis látomásairól, kártékony munkájáról. Mi okod ily nagyon haragudni rá? Pokolra kívánni az ember lényegét, az elmét... – kérdezték egy nap félénken a szerzetesek Lin-csit, kolostorában a Huo-to folyó partján. Nem volt bátorságuk kétségbe vonni a Mester tanítását, bár ő maga gyakran kérte ezt. Az ész nyomorúsága azonban Lin-csi érzékeny pontja volt. Gyorsan elvesztette a türelmét, ha a szerzetesek helytelenül vetették föl a kérdést, s egyenesen dühbe jött, amikor téves következtetésre jutottak.*

– *Hívek! A legkomolyabb okom rá, hogy pokolra kívánjam az elmét, az „emberi lényeket”, korlátlan hatalma az ember felett. Az elme kényszerítette rá e tétova teremtményt, hogy az anyagban keressen célt és értelmet. Ettől fogva lett áldozata és rabja az elmének. Soha többé nem szabadulhat. Örök sorsa marad a küzdés, az anyagból teremtés kényszere: birkózás a sárral.*

Eközben szem elől téveszti valódi lényegét, a végtelent, az Eget. Ám ezen a tájon már járatlan, nem ismeri az ide vezető utat. Marad az anyag. Leszegett fejjel, elgyötörten megteremteni a végesből a végtelent. Az elme gögje állította ilyen képtelen feladat elé az embert. Az elme tette örökre és vigasztalanul boldogtalanná –feleltes szerzeteseinek Lin-csi apát, s szavait halálos csend követte.

Ez történt egykor Lin-csi Hou-to folyó parti kolostorában. Én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, azonnal följegyeztem a történeteket. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Kommentár: „A végesből a végtelent.” Célt tévesztett egykor az elme. De azóta sem enged. Sárból és porból építi az Eget, mely az utolsó nap tökéletlen teremtőjére szakad.

Állítsátok meg az elme örült garázdalkodását, fékezzétek meg, mielőtt műve elpusztít benneteket! Értsétek meg: az égi birodalmak nem mérnöki művek. Olyan finom szerkezetek, melyek bárhol a földi világban is feltűnhetnek, mégsem egészen valóságosak. Ugyanakkor nem is elérhetetlenek. Kissé mintha tünékenyek lennének...

Nem érdemlik meg Andrić-ot

Andrićről, a vele való egynémely találkozásáról írt egy belgrádi, nagy műveltségű irodalomtörténész barátom. Levelének egyik bekezdésében, amely e szöveg megírására készített, szelíden megdorgál, mert hogy a *Feral*¹ nem régi (2002. március 23-i) számában „elhamarkodottan és óvatlanul” felrótam valamit a nagy írónak. Azok, akik mostanában „bárgyúságokat mondva elmarasztalják Andrić-ot, igencsak felületesen ítélkeznek, mert kevesen dicsekedhetnek vele, hogy kulcsuk volt az illető személy lezárt szentélyéhez” – írja. A barátom azonban, nemcsak kedvessége és intelligenciája révén, hanem őszinteségével is, már rég elnyerte Andrić rokonszenvét, s a hírneves író ilyenképpen kítűnő beszélgetőtársat talált a nála sokkal fiatalabb irodalmárban, azon ritkaságszámba menő kevesek között, akikkel képes volt vitába bocsátkozni, vagy akik előtt „éppen csak résnyire kinyitotta mélységes szellemisége ajtait”. Nemrégiben érkezett terjedelmes és nekem kedves levelében a barátom oda vélekedik, hogy Andrić különleges példány volt „ebben a mi balkáni állatkertünkben”, mindig egy lépéssel előtte járt a többieknek, kiépített védelmi rendszere volt a kispolgári faragatlanság meg általában a belgrádi császinak² az ő legkevésbé sem egyszerű személyisége ellen elkövetett támadásaival szemben, mert a bölcs öregúr egyszer megírta, az emberek megbocsátának vétkeiket (ha valaha is vétkezett), „csak ha tudnák, milyen nehezemre esett nekem élni”. Ilyen világban, ilyen emberek között élni nemhogy egyszerűen nehéz, hanem átok is, amiből ez a bölcs a lehető legtöbbet facsarta ki.

Úgy tűnik, barátom levele nem olyan szándékkal íródott, hogy válaszoljak is rá, vagy hogy bármiféle szöveg megírására indítson, hanem minden bizonnyal azt akarta, hogy dokumentumként a kezemben maradjon néhány, vázlatosan papírra vetett megállapítása erről az „irodalmi monachusról”, aki – mint Andrić maga írja – Belgrádot választotta „önnön börtönének”, s ott élt „az élet kívül-állójaként”. Az olvasó, meglehet, elcsodálkozik, hogy nem nevezem meg a levélíró, azért nem, mert amint Ivo Andrić-al foglalkozik valaki, azonnal ismert közszereplővé válik. Én azonban azt tartom, hogy bár a magánlevél szent és sérthetetlen, a tartalma mégis gondolatokat ébreszt, hozzásegíthet, hogy rendet rakjunk kétségeink között, eloszlassuk kételyeinket. Egyik-másik írásomat vagy nyilatkozatomat a barátom úgy értelmezte, hogy gyávaságot tulajdonítok Andrić-nak. Továbbá, mivel a fejbőlintó evet-effendiről szóló anekdotát idéztem Andrić írásából, annak a török udvaroncna a történetét, akinek más dolga sem volt, mint hogy bólogasson, helyeslje a szultán minden szavát, azzal olyan helyzetbe hoztam az író személyét, amely „rosszindulatú képzetársításokat ébreszt, amihez általában olyanok folyamodnak, akik életrajzokat, történelmet hamisítanak, sőt magát az irodalmat is meghamisítják”.

Amint megérkezett e baráti levél, irattáramból előkerestem azt a szöveget, melyben tényleg röppentettem egy pár nyílvevesszőt Andrić címére. Az evet-effendi történetét pedig azért szőttem bele, hogy annak tanulságait az írónak az a többsége is levonhassa magának, amely kényelmesen elterpeszkedve, fenntartás nélkül bólogatott, helyeselte egész sor mindenféle uralkodó és diktátor tetteit, eljárásait a megannyi közös átoksújtottság, „a történelem félelmetes menetelése” közepette, miként Andrić írta a fiatalkori *Nyugtalanágokban*. Lehetséges, hogy éppen az evet-effendiről szóló történet szerzője a legkevésbé vétke, mert – mint a barátom állítja levelében –, „a fiatal években lázadó Andrić sohasem volt Isten tudja mekkora nagy hős, fejbőlintó János azonban biztosan nem volt, de hát a hősiesség fogalma különben is vitatható és gyakran elferdített is ebben a mi csömörletes történelmünkben”. Majd pedig, ami a „félénkséget” illeti, a barátom szívesebben emlegeti Andrić bölcsességét, már csak azért is, mert az író, kora ifjúsága óta, S. Kierkegaard tanítványának érezte magát. „Az egzisztencializmusnak ez az atyja”, ahogyan a modern kor gondolkodói nevezték, a félelemről szóló fejtegetéseiben írja, hogy „mindenkinek meg kell tanulnia félni, ha nem akar rajta veszni”. Andrić, persze, filozófiai értelemben, Kierkegaard receptje szerint, a *szabadság lehetőségeként* tette magáévá a „félelem fogalmát”. S nem akart rajta veszni. Élni akart, fáradságosan, önnön meghasonlásaival, önkínzásaival vesződve örökösen, annak tudatában, hogy ez vezet a lélek gazdagodásához. Irtózni a világtól, de azért jelen maradni benne – némiképp ez lehetne jellemzője életútjának. „Úgy kellene élni és munkálkodni, mintha az örök életnek valamilyen formája (s benne az ember valamiféle személyes felelőssége) csakugyan létezne, ugyanakkor tudni, hogy ilyen élet nincs, és nem is lehet...” – írja Andrić a *Jelek az út menténben*.

A félelemről meg a „félelemtől való félelemről” sok szép gondolatot vetett papírra Andrić, ámde hogy maga is tudott „félelmetes helyen létezni”, arról egész sor kortársa tanúskodott, többek között: Marko Ristić író és diplomata; Mitro Radojčić, aki Andrić mellett volt, amikor a szövetségesek Belgrádot bombázták; Živorad P. Jovanović, a nagy író szomszédja, aki a légítámadások idején nála keresett menedéket. Az író halálát követő évben Milovan Đilas szögesen ellentétes értelemben írt az Andrić konformizmusa kapcsán meggyökeresedett véleményéről. Cikkében kiemelte, hogy irodalmunk e nagyja „művészetében és világfelfogásában mindvégig tiszta, nonkonformista, sőt disszidens maradt”. Hasonlóképpen nem merülhetnek feledésbe Andrić éleslátásra valló jegyzetei az olasz fasizmus felbukásáról a múlt század húszas éveinek elején, midőn sok értelmiségi és jelentős író „új európai rendként” fogadta el ezt a mozgalmat. Andrić úgy írt a fasisztákról, mint akik a bolsevikok tejtestvérei, a fasisz-

¹ *Feral Tribjun*, azóta megszűnt, ellenzéki szpliti hetilap.

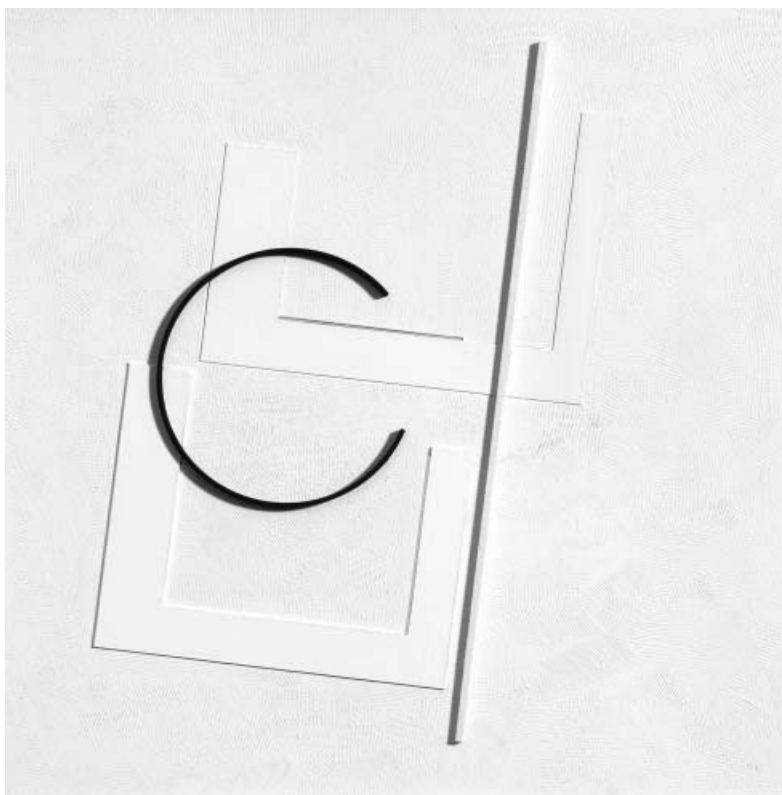
² *Csársi* (čaršija), itt: az utca véleménye, közvélemény, nyilvánosság. (A ford.)

musról, mint amely „a demokrácia anti-tézise”, „bunkósbot-kultusz”, „az apokaliptiszis beharangozása”. „Az éjsötét, nyers provincia volt ez, amely harcra és hatalomra vágyóan Rómába özönlött; visszája a kommunizmusnak, amely nem vált be, a csőcselék meg a felkapaszkodottak hordája” – írta Andrić a zágrábi *Jugoslovenska njiva*³ lapjain. Mussolini fasiszta vezért „erőszakos és vérszomjas temperamentum”-ként élte meg.

Legutóbbi néhány hetem valahogy mind Ivo Andrić jegyében telt el. Mindenekelőtt jött ez a belgrádi levél, majd Zágrábba vitt az utam, ott aztán nem is egy baráti társaságban jócskán beszéltem Andrićról, a kapott levélről, az egyik baráti hajlékban pedig rábukkantam az *Ivo Andrić, horvát író* c. könyvecskére, melyet szívélyes ajánló sorok kíséretében nekem ajándékozott a tulajdonosa.

A könyv a fiatal Andrić leveleit tartalmazza, amelyeket még a szarajevói gimnáziumbeli iskolatársának, majd a bécsi és krakkói egyetemen későbbi szobatársának, Vojimir Durbešić-nek írt. Ezt megelőzően Belgrádból futott be Miroslav Karaulacnak *A korai Andrić* című, élvezetes stílusban, nagy tudással és rengeteg adat birtokában megírt kötete, illetve annak bővített és kiegészített kiadása. Mindez együtt jelképes erejűnek tűnt, s arra ösztökélt, hogy még egyszer, ezúttal ebből a szemszögből, még egy pár szót szenteljek a nagy írónak – vagy ahogyan Predrag Matvejević mondotta –, annak „a talán legnagyobb írónak, aki a legutóbbi egynéhány évszázadban a Balkánon született”.

Zágrábi kollégám, a könyvbarát és Andrić műveinek jó ismerője, szépen megfogalmazta csevegéseink közben, hogy Horvátországban egyetlen becsületes és épeszű embernek sem volna szabad bántania Andrić-ot, még „ott sem, ahol a legsebezhetőbb”, mert „ebben az országban a legrosszabbak, az értelmiség, az erkölcsiség, az emberség aljanépe, azok köpködtek”. Mindenfélét írtak róla. Hogy „szerb szobainas”, „rossz ember”, „királyi trágyakihordó”, „elfajzott nemzettagadó”, csupa ilyeneket. Ha nem tévedek, Nedjeljko Mihanović, az irodalomtudományok doktora mondta valahol, hogy Andrić zabigyerek volt, s hogy katolikus hitvallású édesanyja, Katarina annak idején bűnbe esett egy szerzetes baráttal stb. Ezeket a súlyos szavakat, pláne, hogy hazugságok, tudatosan „az istenadta népek” szánták, nehogy írójának ismerje el ezt a fattyút, semmiképpen, mert átokverte egy magzat, öszvér, akinek az anyja kurvázkodott. Szavak, amelyek súlyosabban esnek latba, mint azok, amiket Zágrábban hallottunk a jó múltkor, mármint hogy egyes boszniai horvát írók sehonnai éhenkórászok. Barátom szerint Ivo Andrić is így járt volna, még akkor is, ha keblére öleli „ostoba gazdasszonyát, Croatiát”, miként azt zöldfülű ifjonc korában írta Vojimir Durbešić-nek, miközben Zágrábot meg „a tragikus Horvátországot” ostromozta, ám abban a

szent meggyőződésében, hogy azért ez a város mégsem fogja „eltemetni”. Egy ekkora zsenit nem tud elviselni egy kisváros, akkor sem, ha ő magának vallja is a kispolgári nacionalizmust. Ne feledjük, Andrić már 1933-ban visszautasította, hogy felvegyék *Az újabb kori horvát líra antológiájába*, s megírta a szerkesztőbizottságnak, hogy neve nem szerepelhet egy olyan gyűjteményben, amely „hozzám közelálló költőket kizár csupán azért, mert más vallásúak, vagy mert valamely más tartomány területén születtek”. Salman Rushdie mondta, mekkora egetverő „ostobaság írókat útlevelekbe gyömöszölni”.

Így érkezünk el odáig, annak a ténynek a felidézéséig, hogy a legnagyobb író, az irodalmi Nobel-díj nyertesét, senki se vallja magának, vagy csak alig-alig, ímmel-ámmal, viszolyogván egy embertől, aki a sors akaratából mindenkié, mégsem tartozik senkihez. „Travnikban, ahol született, emlékmúzeuma volt, de már nincs; Višegradban azt a házat, ahol gyermek- és ifjúkorát töltötte, eladták egy privátnak. Szarajevóban, ahol iskolába járt, egyetlen utca sem viseli a nevét, s még csak kilátás sincs rá, hogy a közeljövőben lesz ilyen. Belgrádban, ahol élt, műveit a kezdeti séma szerint nyomtatják újra meg újra immár harminc esztendeje, anélkül, hogy bármit is hozzátennének gazdag hagyatékából. Halála óta mind a mai napig nem jelent meg műveinek bibliográfiája” – írja Miroslav Karaulac, Andrić életének és műveinek egyik legjobb ismerője. Úgy gondolom, mindezek a nemzetek, bármi legyen is a nevük, s a kultúrájuk bármilyen legyen is, nem érdemlik meg Ivo Andrić-ot. Ő felette áll mindannyiunknak. Már régen e magasságokba lendült, és szépen megmondta: „Én sebezhető vagyok, de halhatatlan.”

Borbély János István fordítása

³ Értelemszerűen: Jugoszláv ugar, korabeli hírlap. (A ford.)